

Intentieverklaring Onroerenderfgoedrichtplan Hoogstamboomgaarden in Haspengouw

Inleiding

Sinds januari 2015 bestaat er een nieuw instrument om onroerend erfgoed te behouden en te ontwikkelen voor de toekomst: een onroerenderfgoedrichtplan. Een dergelijk plan kan worden opgemaakt voor een welbepaald thema en/of voor een afgebakend gebied. Bij de opmaak van een onroerenderfgoedrichtplan staan samenwerking en participatie met verschillende actoren en de lokale bevolking centraal. Dit garandeert een geïntegreerde benadering van het onroerend erfgoed. Een onroerenderfgoedrichtplan focust op de opmaak van een geïntegreerde langetermijnvisie voor het gekozen thema en/of gebied. Dit plan wordt uiteindelijk goedgekeurd door de Vlaamse Regering en kan zo nodig worden herzien. Om de uitvoering van de visie maximaal te concretiseren, kan er ook een actieprogramma worden opgemaakt met concrete acties van de partners om de gezamenlijke doelstellingen op het terrein te realiseren. De goedkeuring van het actieprogramma legt de afspraken tussen de partners vast. Aan het onroerenderfgoedrichtplan zijn geen directe rechtsgevolgen gekoppeld voor de partners maar goedkeuring van het actieprogramma resulteert wel in een formeel engagement van de partners om deze acties uit te voeren.

In 2016 startte het agentschap voor Onroerend Erfgoed met twee proefprojecten waarbij we de vernieuwende elementen van een onroerenderfgoedrichtplan in de praktijk willen brengen. Eén van deze projecten is het onroerenderfgoedrichtplan voor hoogstamboomgaarden in Haspengouw. Hoogstamboomgaarden zijn traditionele landschapselementen die zich in het werkveld van verschillende beleidsdomeinen, -niveaus en verenigingen situeren en dus om een geïntegreerde aanpak vragen. Het ondertekenen van de intentieverklaring is een eerste stap naar die geïntegreerde aanpak. In de intentieverklaring worden de gezamenlijke doelstellingen van de partners (verder in het document omschreven als 'we') en een globaal plan van aanpak opgenomen voor het project 'Onroerenderfgoedrichtplan voor hoogstamboomgaarden in Haspengouw'. De intentieverklaring is een engagement van deze partners om samen te werken aan deze doelstellingen binnen dit project. Het houdt echter geen formeel engagement in voor het inzetten van middelen of het uitvoeren van acties.

Waarom doen we dit project?

Vanaf het einde van de 19de eeuw, werd het landschap in Haspengouw sterk gevormd door de commerciële fruitteelt. Rondom de dorpskernen ontstonden boomgaardengordels met hoogstamboomgaarden, die de streek zijn typische herkenbare uitzicht gaven. Door de economische en maatschappelijke evoluties, verdwenen deze karakteristieke traditionele landschapselementen massaal en bleef er nog maar een fractie van het oorspronkelijke areaal over. Nochtans zijn hoogstamboomgaarden ook nu nog waardevolle landschapselementen. Als relict van het traditionele landschap hebben ze een belangrijke culturele en landschappelijke waarde, een wetenschappelijke waarde (genendatabank), een biodiversiteitswaarde, leveren ze een aantal ecosysteemdiensten aan de omgeving (zoals voedselproductie, bodembescherming, infiltratiecapaciteit, recreatief en nabij groen), en zijn ze een troef voor de streekidentiteit en het toerisme. Omwille van deze waarden verdienen hoogstamboomgaarden ook in de huidige maatschappelijke en economische context een plaats in het Haspengouwse landschap.

De nog aanwezige hoogstamboomgaarden staan echter zwaar onder druk door o.a. verwaarlozing, ziektes verstedelijking en landbouwintensivering. Er trad een verschuiving op van waardering van hoogstamboomgaarden als actieve landbouwgrond naar een bredere waardering door andere sectoren zoals erfgoed, natuur en toerisme... Hierdoor bevinden deze landschapselementen zich nu op het raakvlak van verschillende beleidsdomeinen met als gevolg dat ze soms buiten specifieke sectorale maatregelen vallen. De verschuiving in waardering zorgt eveneens voor een soms onevenwichtige verdeling van de lusten en lasten van hoogstamboomgaarden. Er is dus nood aan een overkoepelende beleidsvisie voor hoogstamboomgaarden, waarbij we de bestaande instrumenten en middelen maximaal op elkaar afstemmen en optimaal inzetten. Door in het beleid rekening te houden met de specifieke eigenheid en noden van deze waardevolle landschapselementen kunnen we een goed antwoord bieden op de maatschappelijke uitdagingen waarmee hoogstamboomgaarden geconfronteerd worden.

Wat willen we doen?

We willen tegen eind 2018 een **onroerenderfgoedrichtplan met daaraan gekoppeld actieprogramma** opmaken voor hoogstamboomgaarden in Haspengouw. Dit instrument is gericht op een **geïntegreerde en sectoroverschrijdende visievorming, vertrekkende vanuit de erfgoedwaarden**. We willen een ruime waaier aan (mogelijke) maatregelen, voorbeelden en instrumenten uitwerken die hoogstamboomgaarden in het huidige landschap kunnen verankeren. Hier kan iedereen die met hoogstamboomgaarden te maken heeft inspiratie uit putten. Binnen de mogelijkheden (en beperkingen) die de opmaak van een onroerenderfgoedrichtplan biedt, zoeken we een antwoord op de problemen die het verdwijnen van hoogstamboomgaarden veroorzaken, rekening houdend met maatschappelijke en beleidsmatige wensen en noden.

We formuleren volgende projectdoelstelling:

We willen hoogstambomen **koesteren** als waardevolle streekeigen landschapselementen en **samen** werken aan een **duurzame verankering** van hoogstamboomgaarden in een **dynamisch landschap**.

Binnen deze doelstelling definiëren we vier **krachtlijnen**:

- **Koesteren:** We willen hoogstamboomgaarden koesteren als waardevolle landschapselementen, als genenbank voor oude fruitrassen en als symbool voor streekeigenheid. Hoogstamboomgaarden zijn een essentieel kenmerk in het typische Haspengouwse landschap en vormen een belangrijke troef voor de (recreatieve) aantrekkingskracht van de streek. De enorme genetische variatie aan oude fruitrassen heeft een grote erfgoedwaarde en blijft nuttig voor de moderne rassenveredeling. Zorg dragen voor hoogstamboomgaarden als karakteristieke landschapselementen is zorg dragen voor de streek. We willen inzetten op de herkenbaarheid van het Haspengouwse landschap en verbondenheid met dit landschap. Zo hopen we dat zorgen voor hoogstamboomgaarden, als onderdeel van de streekidentiteit, een motor kan zijn voor streekontwikkeling.
- **Samen:** We willen samen met alle belanghebbenden werken aan een duurzame oplossing voor de hoogstamboomgaardenproblematiek in Haspengouw. We betrekken alle relevante beleidsinstanties, eigenaars, (lokale) verenigingen en belangengroepen, experts, enz... Op die manier hopen we een breed gedragen visie en oplossingen te formuleren die maximaal tegemoet komen aan ieders noden en behoeften.
- **Duurzame verankering:** We willen de zorg voor hoogstamboomgaarden duurzaam verankeren in het beleid en de maatschappij. We willen het bestaande beleidsinstrumentarium optimaal (op maat) inzetten en verder ontwikkelen voor het behouden, onderhouden en (her)aanplanten van hoogstamboomgaarden. Daarnaast willen we inzetten op sensibilisering en educatie en de zorg voor hoogstamboomgaarden ook voor de maatschappij vanzelfsprekend maken. Daarom willen we zoeken naar:
 - Een meer billijke verdeling van de lasten en lusten die hoogstamboomgaarden met zich meebrengen;
 - (Economisch) leefbare modellen en/of alternatieve functies voor hoogstamboomgaarden.
- **Dynamisch landschap:** Hoogstamboomgaarden zijn levend erfgoed die deel uitmaken van een dynamisch landschap dat constant verandert en evolueert. Boomgaarden verjongen regelmatig, sommige boomgaarden verdwijnen, andere verschijnen. We willen het behoud van en de zorg voor hoogstamboomgaarden inpassen in deze landschapsdynamiek en afstemmen op de maatschappelijke noden en behoeften. Enerzijds kunnen de ruimtelijke inplanting en functies van hoogstamboomgaarden wijzigen in de tijd, anderzijds blijven hoogstamboomgaarden constante landschapselementen die de continuïteit, herkenbaarheid en streekeigenheid van het landschap waarborgen.

Hoe willen we dit doen?

We vinden het belangrijk dat de voorgestelde oplossingen een breed draagvlak kennen en maximaal tegemoet komen aan de maatschappelijke en beleidsmatige noden en behoeften. Daarom willen we sterk inzetten op participatie gedurende heel het project en zo veel mogelijk relevante sectoren en overheden, eigenaars, burgers,

belangengroepen, lokale verenigingen en organisaties, landbouwers, ondernemers, enz. betrekken tijdens de drie fasen van het project: onderzoek, visievorming en uitvoering van het actieprogramma.

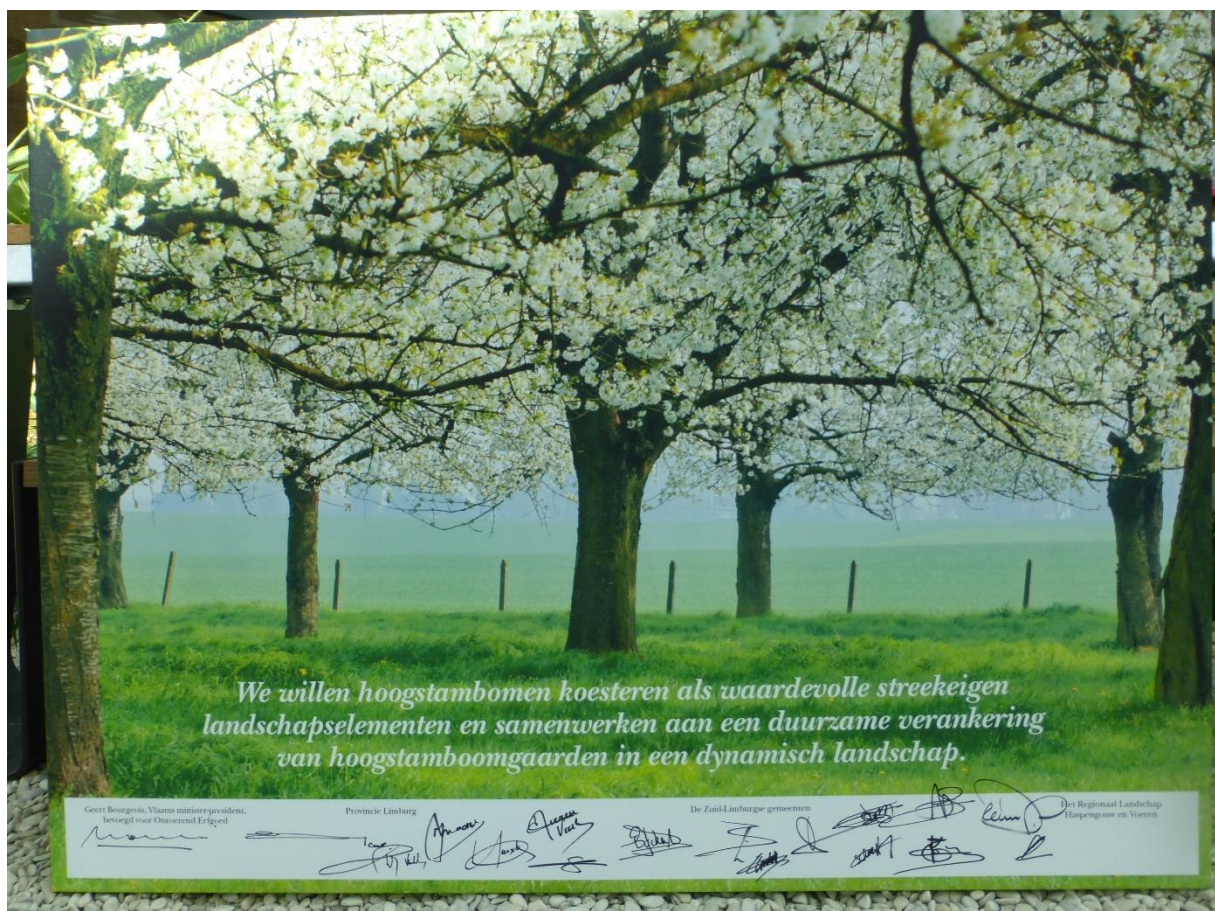
In **2017** voeren we **onderzoek** uit. Het doel van dit onderzoek is om de sectorale, maatschappelijke en beleidsmatige noden, behoeften, knelpunten en opportuniteiten in kaart te brengen. We zetten in op onderzoek naar waardering van hoogstamboomgaarden en onderzoek naar (mogelijk) inzetbare bestaande en nieuwe (beleids)instrumenten voor hoogstamboomgaarden.

Op basis van dit onderzoek willen we in **2018** samen werk maken van een **visie** voor de hoogstamboomgaarden in Haspengouw waarin gezocht wordt naar constructieve oplossingen voor de bestaande problemen.

Deze visie willen we maximaal concretiseren in een **actieprogramma**. Het actieprogramma zal eveneens uitgewerkt worden in 2018 en bestaat uit **concrete afspraken** over **het inzetten van de eigen bestaande (beleids)instrumenten door de partners die zich hiervoor engageren**.

De partners

Het project wordt opgestart en getrokken door het agentschap Onroerend Erfgoed en uitgevoerd samen met Vlaamse, regionale en lokale partners. Dit zijn in eerste instantie overheden. Het partnerschap kan echter te allen tijde uitgebreid worden met bijkomende partners die zich achter de doelstellingen van het project kunnen scharen.

Goedkeuringen gemeentelijke colleges, deputatie provincie Limburg en Raad van Bestuur RLHV

Gemeente Alken: 29/03/2017

Stad Bilzen: 15/05/2017

Stad Borgloon: 17/05/2017

Gemeente Diepenbeek: 06/06/2017

Gemeente Gingelom: 25/04/2017

Gemeente Heers: 12/06/2017

Gemeente Hoeselt: 27/04/2017

Stad Herk-de-Stad: 03/07/2017

Gemeente Kortesseem: 13/06/2017

Gemeente Nieuwerkerken: 02/05/2017

Gemeente Riemst: 17/06/2017

Stad Sint-Truiden: 05/05/2017

Stad Tongeren: 19/05/2017

Gemeente Voeren: 08/06/2017

Gemeente Wellen: 28/04/2017

Provincie Limburg: 15/06/2017

Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren (RvB): 12/06/2017